

REFLECȚII ASUPRA ACTIVITĂȚII POLITICO- INFORMAȚIONALE A PRESEI

Constantin EȘANU
Republica Moldova, Chișinău
Institutul de Studii Politice și Relații Internaționale
Catedra de Politologie și Relații Internaționale
doctor habilitat, profesor

Georgeta STEPANOV
Republica Moldova, Chișinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării
Catedra de Jurnalism,
Doctor, lector superior

Fenomenele de bază, care au avut loc în societate în ultimul deceniu și jumătate, au influențat în mod direct presa și au condus la o pronunțată angajare a ei în procesele politice și sociale. Starea aceasta de lucruri s-a evidențiat mai ales în perioada campaniilor electorale. Nu ar trebui trecut cu vederea și faptul că politizarea conștiinței sociale, studiată minuțios de sociologi în anii 1980-1990, ține deja de trecut, iar societatea actuală se caracterizează mai degrabă printr-o înstrăinare tot mai pronunțată de politică, de aceste confruntări sarbede. Și cel mai curios e faptul că în situația dată, de cele mai multe ori sunt învinuite mediile de informare în masă de toate genurile.

Evenimentele de mare amploare ale evoluției presei implică necesitatea unei analize profunde a cauzelor care au generat schimbările respective, precum și evaluarea științifică a democratizării ei în perioada de tranziție. Aceste procese se disting prin caracterul lor complex, profund și, în același timp, controversat, având la bază factori obiectivi și subiectivi.

Respectiva stare a mass-media constă nu doar în considerarea cauzelor situative legate de realitatea politică la zi, dar și în evaluarea factorilor primordiali, cum ar fi locul și rolul presei în societate la etapa actuală, constituirea unui sistem al ei și plasarea lui în diverse subsisteme sociale. Procesele de informare în masă nu pot fi privite și apreciate în afara contextului situației social-politice, a spațiului și timpului istoric și fără a ține cont de mediul populat.

În vederea studierii presei optimă se prezintă concepția societății civile, în baza căreia putem trasa unele puncte de reper pentru dezvoltarea acesteia, precum și a aprecia activitatea curentă a ei. Orice variantă de interpretare a noțiunii de societate civilă include ca particularitate distinctă activitatea nestatală, având o anumită autonomie de stat și care reprezintă totalitatea relațiilor și instituțiilor sociale, ce asigură autoreglarea și funcționarea acestei sfere. Modelele existente ale societății civile au la bază două principii: discriptiv și normativ. În societățile în transformare principiul al doilea este mai accentuat, dat fiind faptul că indică direcția dezvoltării.

Prezența diverselor aspecte formează motivul incertitudinii și plurivalenței atitudinii presei în calitate de instituție socială.

În primul rînd, în cazul în care vorbim despre presă în sensul nominalizat, presupunem apartenența acesteia la sfera nestatală a vieții sociale, includerea ei în sistemul relațiilor sociale ale sferei civile, relația ei cu alte instituții și funcțiile specifice pe care le îndeplinește în sfera respectivă.

În al doilea rînd, în cazul utilizării principiului normativ nu avem în vedere relațiile mijloacelor de informare în masa cu instituțiile concrete ale societății. E vorba de un anumit nivel calitativ al activității periodice, corespunzător valorilor și experiențelor înaintate de subsistemul social respectiv.

Funcționarea la acest nivel și cu această calitate poate însemna independența de stat (atît politică, cît și economică); perfecționarea raporturilor directe și inverse cu diferite elemente ale societății civile formate din asociații de cetățeni, de însiși cetățenii; exprimarea intereselor diverselor categorii și grupuri structurale ale societății date; protecția drepturilor și libertăților cetățenești, adică respectarea valorilor principale ale societăților civile. De menționat faptul că în realitate principiile respective se intercalează, deoarece locul jurnalismului în structura instituțiilor societății civile, interacțiunea lui cu alte elemente determină nivelul calitativ al funcționării mediilor de informare, realizarea rolului său în procesele de autoreglare, autoorganizare, aceste procese formînd temelia societății respective.

Pornind de la cele expuse, apar unele întrebări logice. Cu ce structuri, sfere ale societății civile interacționează jurnalistică? În ce relații sociale este atrasă? În opinia noastră, în această ordine de idei urmează a vorbi despre structura politică și cea socială, despre interdependența instituțiilor politice și sociale cu mijloacele de informare în masă. În calitate

de latură particulară a acestui domeniu poate fi examinată chestiunea privind partidele și sistemul de partid și rolul presei în subsistemul respectiv.

Sistemul de partid reprezintă temelia structurală de prim ordin a spațiului politic în special și a societății în întregime. Structuralizarea societății este unul din criteriile majore și simultan - manifestarea caracterului ei civilizat. Factorul respectiv, desigur, antrenează funcționarea mediilor de informare și a altor instituții sociale.

Mass-media, în special presa, are o semnificație deosebită în desfășurarea modificărilor sociale actuale. Ea contribuie la fortificarea democrației, libertății de exprimare, emancipării politice și culturale. De aici - marea responsabilitate socială în prezentarea actualității cristalizarea opiniilor și a socializării generației în creștere.

În ultimele decenii ale secolului al XX-lea funcțiile mediatice ale mijloacelor de informare în masă înclină tot mai mult de la exprimare, interpretare, critică spre o politizare a informației, spre o angajare în lupta politică - fenomen caracteristic întregului spațiu sovietic, inclusiv și presei din Republica Moldova. Cît de negativă nu ar fi aprecierea acestui fenomen, trebuie să recunoaștem că e vorba de consecințele caracteristice ale spațiului nostru politic și ale spațiului nostru de partid, ele fiind constituite din formațiuni slab organizate, minime ca efectiv, amorfe din punctul de vedere a prevederilor de program. În situația creată presa se cere tratată dintr-un nou punct de vedere, ea aflîndu-se, în acelaș timp, pe calea constituirii unui statut corespunzător transformărilor sociale din ultimii ani.

Proprietarii, care relativ recent și-au făcut apariția în societatea noastră, avînd, în ultimă instanță, interese generale (chiar și în cazul diferitelor grupări concurente) și care nu dispun de un partid al marelui capital, deasemenea influențează procesul de consolidare a sistemului de presă. Ei au găsit în condițiile actuale un mecanism eficace de exprimare a intereselor și de satisfacere a ambițiilor lor politice - mijloacele de informare în masă. Anume această stare de lucruri a creat premisele antrenării mass-media în activitatea anumiților subiecți politici și de partid. Funcțiile politice și partinice impuse de acești noi proprietari mijloacelor de informare în masă au dus la transformarea acestora într-un instrument servil al intereselor private. În plus, deseori se constată o substituție a rolurilor, cînd presa, din arenă de luptă pentru grupări și partide politice se transformă în participant politic propriu - zis, uneori activînd independent în calitate de inițiator și organizator al luptelor politice sau cel puțin, executor ingenios.

În ceea ce privește dependența dintre jurnalism și sistemul politic, remarcăm că indiferent de gradul de dezvoltare a sistemului politic, gradul lui fragmentar, structural și de stabilitate, partidele incluse aici acționează asupra funcționării mijloacelor de informare în masă, determinând totodată funcțiile și statul mass-media în societate.

Așadar, subiecții principali ai spectrului politic tind să utilizeze mijloacele de informare în masă în calitate de instrument pentru mobilizarea maselor. Dat fiind faptul că obiectivul major al politicianilor constă în cucerirea puterii prin scrutine electorale și nici de cum antrenarea maselor în activitatea politică, funcția mobilizatoare a presei este pentru aceștia primordială. Aceasta din urmă este importantă în egală măsură și pentru mijloacele de informare în masă. Fiind impusă să mențină legături cu un cerc politic restrâns, presa nu-și poate executa obligațiile față de celelalte pături sociale; legătura ei inversă cu opinia publică, cu diverse formațiuni sociale este diminuată. Funcția de control public al statului și organelor lui, al expertizei publice a deciziilor adoptate, actelor legislative este substituită prin controlul de grup. În asemenea condiții jurnalismul nu are baze reale pentru a fi numit "puterea a patra". Fluxul comunicațional jurnalistic însă ar trebui să reflecte imparțial întreg spectru al evenimentelor și fenomenelor social-politice și economice din societate.

Accesul la procesele de comunicare și controlul acestora crește odată cu creșterea statutului social, a puterii sociale și economice⁷ Comunicarea informațională poate fi privită ca o sursă de putere, o instituție care în subordonarea și în serviciul grupurilor și intereselor care guvernează societatea. Ea este o condiție necesară pentru exercițiul puterii. În relația tripartită: politică - putere - societate jurnalismul joacă rolul de intermediar. Contopindu-se cu puterea, el devine un propagator al politicii acestuia.

Procesele de renovare a realității sociale și-au găsit expresia calitativă și cantitativă în activitatea mijloacelor de informare în masă. Transformările sociale ce reprezintă principalul obiect de reflectare al presei, au contribuit la modificări esențiale în caracterul și structura mass-media, determinând diferențierea mijloacelor de comunicare în masă. Instituirea pluralismului de idei a condus la apariția pluralismului presei, ceea ce a modificat structura jurnalismului autohton.

⁷ Mequail D. *Comunicarea. Institutul European, 1999, p. 200.*

E vădit însă faptul că mass-media, la rîndul său, asigurînd fluxul de informații pentru satisfacerea necesităților informaționale ale societății, a influențat mult relațiile social-politice din țară. Presa liberă a jucat un rol decisiv în formarea pluralismului în Moldova. Întru argumentarea afirmației date pot servi rezultatele sondajului sociologic, organizat de politologii autohtoni în raioanele Hîncești, Camenca și Drochia: 73 la sută din respondenți (la sondaj au participat 1500 de persoane) au arătat că pluralismul în Moldova a apărut datorită intelectualității (scriitorilor) și a organului ei de presă - "Literatura și arta", 19 la sută - grație lui M.Gorbaciov, 5 la sută - datorită influenței evenimentelor din Pribaltica și România.

Deci, e lesne de observat existența unei influențe reciproce între mass-media și realitatea socială, influență, care asigură însăși existența acestora. Presa întotdeauna preia forma și nuanța acelu sistem social-politic în interiorul căruia se desfășoară activitatea de reglare a relațiilor dintre diverse subsisteme ale lui. Conștientizarea acestor aspecte ale societății formează baza oricărui concept sistemic al presei⁸.

Caracterul, structura, tipologia sistemului mass-media, funcțiile acestuia trebuie studiate reieșind din realitățile sociale ale țării unde activează sistemul respectiv de presă, precum și luînd în considerație sistemul politic existent acolo. Or, regimul politic poate fi considerat ca factor de bază al constituirii sistemului de presă. În funcție de acesta pot exista mai multe categorii de sisteme de presă, între care: sisteme monopartinice, bipartinice și multipartinice. Dat fiind faptul că sistemul politic din Republica Moldova se caracterizează ca extremal-pluralist, iar regimul politic de aici - național-democrat, sistemul de presă, bineînțeles, este multipartinic. Astfel, componenții mass-media locale, în funcție de atitudinea, simpatiile față de regimul și puterea politică, se divizează în presă pro, contra și neutră.

Analizînd rolul presei în dezvoltarea pluripartitismului în Moldova, unii specialiști de la noi concluzionează că, începînd cu anul 1988, presa republicană, influențată de polarizările social-politice, s-a împărțit în două grupe de atitudine diferită față de conducerea țării: prima - de opoziție: "Literatura și arta", "Țara", "Glasul națiunii", "Făclia", "Tinerimea Moldovei"; a doua - de colaborare: "Moldova Suverană", "Viața Satului", "Молодежь Молдавии", "Советская Молдавия", "Cuvîntul" și "Politica", după anul 1991 - "Независимая Молдова", "Patria tînără",

⁸ *Сиберт Ф., Тиберсон Т., Шрамм И. Четыре теории печати. Citat după: Чичановский А. В тенетах свободы. - Москва, 1995, с.116.*

"Деловая газета", "Curierul de seară", "Momentul", "Săptămîna", "Moldovanul".

Cursul politicii informaționale a organelor de presă depinde, în primul rînd, de politica internă promovată de structurile puterii.

Se spune că, politica începe acolo unde există conflicte. Ea are menirea de a aplatiza, prin diverse mijloace și metode, situațiile de conflict existente în societatea umană. Într-o societate democratică politica puterii trebuie să vizeze interesele tuturor forțelor politice și sociale, să împacă "gusturile" diverselor părți componente ale societății. De componența statului, puterii ține alegerea formelor, metodelor, căilor de soluționare și lichidare a conflictelor, precum și a măsurilor de profilaxie întru excluderea posibilității iscării unor conflicte noi. În acest context un rol primordial îi revine presei, care este un mecanism de realizare a funcțiilor în cauză ale puterii. Astfel, realitatea politică poate fi conștientizată de masele largi, în bună parte, și prin intermediul presei, ori, potențialul ei politico-informațional este suficient pentru a crea sau a modifica pozițiile, opiniile acestora în conformitate cu anumite scopuri propuse.

Fenomenele politice nu pot fi concepute în afara sistemului de comunicare politică. Sistemul dat interacționează cu sfera conștiinței sociale, cu cea socio-culturală, politică-culturală, cu lumea politică în general prin intermediul limbajului politic. Limbajul politic constituie elementul de bază al comunicării politice.

Comunicarea politică poate fi definită drept o circulație permanentă a informației din domeniul politic în celelalte sfere ale societății, care tinde să modifice, în funcție de scop și situație, opinia publică, atitudinea publică, acțiunea publică.

Scopul comunicării politice este de a informa și a convinge. Ideele și directivele servesc nu doar pentru a reflecta realitatea, ci și pentru a face posibilă înțelegerea și interpretarea adecvată a realității date. În unele cazuri este greu de depistat puterea reală de cea iluzorie și atunci o importanță deosebită capătă nu numai acțiunile reale întreprinse de stat, guvern, anumite formațiuni social-politice, dar și modul în care acestea sunt percepute și apreciate, contextul sau cadrul în care ele sunt prezentate. Metodele și mijloacele de transmitere a informației politice nu sunt mai puțin importante decît însuși conținutul, mesajul ei. A nu ține cont de lucrul acesta înseamnă a reduce conștient din gradul de eficiență, eficacitate al acțiunilor politice. Astfel, în politică este important nu doar ceea ce se vorbește, dar cum se vorbește, nu doar ceea ce se face, dar cum se face și nu doar ceea ce se transmite, dar și cum se transmite. Rezultatele ac-

țiunilor politice depind, în mare parte de modul în care aceste acțiuni au fost expuse și transmise. În această ordine de idei un loc primordial îi revine presei, care e capabilă nu doar să transmită informația, ci și să manipuleze auditoriul, conștiința acestuia.

Există un șir de institut și fenomene care pot fi raportate și la sfera societății civile, și la politică, între care: partidele politice, diverse organizații, asociații, mijloace de informare în masă. Presa ocupă o poziție intermediară, deaceea este considerată drept un element constitutiv, o verigă de legătură între sferele date⁹.

Presă este un mijloc de transmitere a informației din unele sfere ale societății în altele, deaceea întotdeauna se află, după cum s-a menționat, în subordonarea diverselor forțe sociale, politice și economice. Starea de subordonare, însă nu înseamnă reducerea sau pierderea forței propagandistice a ei. Punând la dispoziția publicului cititor anumite informații despre un eveniment oarecare, presa nu poate să nu țină cont de reacția auditoriului, poziția acestuia în raport cu cele transmise. Presă se transformă într-o arenă de expunere a atitudinilor, ideelor, gândurilor auditoriului. Atitudinea maselor largi față de evenimentele politice devine cunoscută structurilor politice doar prin intermediul presei. În aceste cazuri jurnalismul se impune ca forță capabilă de a limita activitatea structurilor puterii și de a influența elaborarea deciziilor politice.

În viața politică a societății presa joacă un rol binar: pe de o parte reflectă politica (funcția reproductivă), pe de alta - o crează (funcția productivă). Caracterul și potențialul societății, gradul de eficiență a procesului politic poate fi constatat în funcție de accentele pe care le pune presa în contextul epocii¹⁰. Deaceea ea, ca făuritor al politicii, este responsabilă în egală măsură ca și structurile puterii politice de fenomenele și transformările ce au loc în societate. Conștientizarea acestui fapt ar conduce la modificarea atitudinii angajaților mass-media și creșterea responsabilității acestora la alegerea modului și stilului de reflectare a realității. Or, unii ziariști, întru realizarea anumitor interese, utilizează niște metode, care vin în contradicție directă cu legile etice și deontologice ale profesiei de jurnalist. Ar fi bine dacă colaboratorii din presă, în activitatea lor de selectare, prelucrare și transmitere a informației, s-ar orienta, ar ține cont de celebra expresie a filosofului englez F.Becon: "... nu de dragul profitului

⁹ Гаджиев К. Политическая наука. Москва, 1994, с.90.

¹⁰ Чичановский А., Шкляр В. Политика. Пресса. Власть. - Москва, Киев, 1993, с.38

și a slavei, nu pentru a ajunge la putere, nici pentru alte intenții nedemne, ci pentru a avea de la ea folos însăși viața"¹¹.

Activitatea și rolul presei în sistemul politic al societății este o problemă foarte importantă și constituie obiectul a multor discuții și dezbateri, în urma cărora apar diferite și variate criterii. Semnificative, în opinia noastră, sunt două:

Adeptii conceptului dat (În temei jurnaliștii practici) susțin că într-o societate democratică presa î-și pierde calitățile, valențele propagandistice, se transformă într-un simplu mesager al informației și devine apolitică.

Conceptul în cauză demonstrează, însă, că mijloacele de informare în masă nu sunt altceva decât ramuri ale puterii și dacă e așa atunci ele nu pot fi în afara politicii.

Cercetarea activității presei permite să fim de acord doar parțial cu afirmațiile sus-numite, or în practică presa acționează ținând cont de situația creată și în conformitate cu interesele ei sau ale celor ce o dețin și o controlează (stat, partide politice, mișcări, persoane particulare etc). Aceste două criterii pot fi utilizate în cazul când se analizează anumite publicații periodice concrete, luându-se în vedere politica informațională a acestora în raport cu regimul politic, puterea, dar nicidecum la cercetarea sistemului de presă în ansamblu. Se știe doar, în societățile democratice presa nu poate fi omogenă în planul politicii informaționale. Există presă care prin intermediul publicațiilor face politica (organele de presă guvernamentale, ale partidelor, mișcărilor politice etc.), există însă și presă totalmente apolitică (de divertisment, specializată, de branșă etc.).

După cum s-a menționat în repetate rânduri, sistemul de presă se formează după chipul și asemănarea sistemului politic existent în societate. În conformitate cu aceasta, unele organe de presă, îndeosebi de opoziție, tind să devină ramuri ale puterii, de aceea, prin potențialul lor politico-informativ, contribuie la lărgirea și mobilizarea contingentului adeptilor partidului pe care îl reprezintă sau îl susțin, în speranța că acesta va deveni partid de guvernare, va deține puterea. Atâta timp cât vor exista forțe politice în opoziție, ce tind spre putere, fără îndoială, va exista și presă de opoziție.

Organele de presă pro, sub pretextul reflectării imparțiale, impasibile a realității, pun în circuit informație semnificativă, ba chiar orientativă

¹¹ Бэкон Ф. Соч. в 2 т. - Москва, 1978. Т.2, с.43-44.

într-o măsură oarecare, ceea ce permite prezentarea situației generale, a evenimentelor și fenomenelor într-o lumină favorabilă pentru putere.

Deși presa de toate genurile manevrează într-un spațiu politic comun, tratarea acestui spațiu este foarte contradictorie și aceasta - datorită diferitei atitudini vizavi de putere.

Actualmente presa este concepută ca un subsistem al puterii, care exprimă nivelul de organizare politică a statului și a societății. Un interes deosebit prezintă interdependența dintre presă și stat. Tendința presei de a fi liberă, pe de o parte, și tendința statului de a ține sub control activitatea acesteia, pe de alta, crează un cerc vicios, caracterizat printr-o permanentă luptă camuflată între aceste două forțe. Însă nu trebuie trecut cu vederea nici faptul că presa, prin accesul la informații deosebite, tinde să dețină controlul asupra activității politice și economice a statului.

Constrângerea fizică, economică, spirituală este un atribut al puterii. Presa, în postură de "a patra putere" în stat, tinde și ea la dreptul de a recurge la constrângerea spirituală, atentând astfel la drepturile propriu-zise ale puterii. De aici și pornesc confruntările dintre presă și putere, deși una fără alta n-ar putea exista.

Partidele și mișcările politice, la fel, încearcă să obțină controlul asupra organelor de presă. Situația aceasta se acutizează, în deosebi, în ajunul diverselor campanii electorale. Conștientând faptul că presa este unul dintre factorii de bază în formarea sau schimbarea opiniei publice, partidele politice își creează sisteme de presă proprii.

Vorbind despre interdependența dintre stat și presă e cazul să amintim că statul reprezintă totalitatea metodelor instituționale de realizare a puterii. Există mai multe puncte de vedere vizavi de caracterul interdependenței date și anume:

- presa, deși este independentă de stat, tinde să obțină o informație minuțioasă despre activitatea acestuia și să devună un controlor, un arbitru al ei;

- presa colaborează cu statul în măsura în care acesta o subvenționează, păstrându-și totodată dreptul de a critica activitatea structurilor puterii;

- presa activează sub controlul statului, transpune în viața politică acestuia, se străduie să creeze pentru structurile puterii o înfățișare cât mai atractivă¹².

¹² Чичановский А. В тенетах свободы. - Москва, 1995, с.198.

Indiferent de raporturile stabilite între organele de presă și stat jurnalismul, în ansamblu, participă la cărmuirea societății prin activitatea de transmitere a informației necesare întru diriguirea eficientă a acesteia. Gradul de democratizare a societății depinde, în mare parte, de relațiile dintre presă și putere, iar formele, metodele activității politice ale statului, partidelor, presei depind de nivelul și potențialul de informare ca expresie a activității individului.

Informarea politică ca modalitate a activității presei, poate fi caracterizată drept:

- o activitate intelectuală care reprezintă capacitatea forțelor politice de a reflecta realitatea obiectivă și a o modifica în concordanță cu scopurile urmărite;

- o acțiune de organizare și reglare, chemată să reglementeze activitatea practică a presei, să creeze baza de perspectivă a activității acesteia;

- o activitate de prognozare care se realizează în anumite planuri, scenarii, hotărâri, prognoștici politice.

Informarea se bazează pe tehnologiile politice, sociale, economice, spirituale-ideologice ale presei. Dat fiind faptul că presa ocupă un loc important în sistemul politic al societății, fiecare din subdiviziunile sistemului dat încearcă să influențeze activitatea ei. Dar nici unul din elementele sistemului politic nu este în drept să dețină monopolul asupra informației sau să afecteze intenționat activitatea presei. Este inadmisibil împiedicarea circulației orizontale și verticale a informației, precum și selectarea tendențioasă ori schimonosirea cu rea - voință a mesajelor.

Presa constituie un element esențial al sistemului politic al societății. Potențialul ei politico-informațional presupune nu doar capacitatea de reflectare a evenimentelor politice, ci și forța de influență și de corectare a procesului politic și se poate realiza complet doar în condițiile când există;

- un spațiu informațional organic integrat în sistemul social-politic al societății;

- o industrie a informației politice bazată pe o concurență sănătoasă, ce ar exclude partizanatul politic;

- o bază legislativă adecvată momentului și situației în care activează presa;

- un sistem bineînchegat al elementelor ale presei, al caracteristicilor tipologice ale lui și care ar fi capabil să influențeze și să coordoneze societatea.